

Sveriges Lärarförbund SL 1963-1967

Författare:

Gunvor Larsson-Utas

Från 1880 fanns en gemensam organisation för småskolans och folkskolans lärare, det var Sveriges allmänna folkskollärareförening (SAF). Lika lönevillkor för manliga och kvinnliga folkskollärare gällde från 1859 då kvinnor fick tillträde till seminarierna. Detta ändrades 1906 genom ett riksdagsbeslut då folkskollärarinnorna fick lägre lön än de manliga lärarna och därför bildade eget förbund. De manliga folkskollärarna lämnade SAF och bildade egen organisation 1920. 1937 infördes lika lön för manliga och kvinnliga folkskollärare.

Kvinnliga och manliga folkskollärare går samman i ett förbund

Först 1963 var de båda förbunden redo att börja gemensam verksamhet under namnet Sveriges Lärarförbund. En indelning med 66 kretsar gjordes med lokalkommittéer i kommunerna. Detta var första steget till förening av flera lärargrupper till en gemensam organisation. Lärare med särskilda uppgifter kunde inom SL bilda egna specialföreningar. De första av detta slag var skolbibliotekarieföreningen och högstadieläraryöreningen.

Småskollärarna kommer med – Sveriges Lärarförbund bildas

Vid 1964 års kongresser behandlades, i både SSLF (Småskolläraryöreningen) och det nybildade SL frågan om närmare samarbete, eventuellt i form av sammanslagning. Båda organisationerna var positiva till tanken varför en kommitté utsågs att omedelbart påbörja sitt arbete så att 1966 års kongresser skulle kunna besluta i frågan.

Utredningskommittén var snabbt färdig med sitt förslag, som lades fram för styrelserna i januari 1966 och sändes ut på remiss och beslutas vid kongresser på sommaren. Sedan fordrades konfirmering vid extra kongresser och därefter fastställande vid konstituerande kongressen den 3 oktober. Det nya förbundet fick behålla namnet Sveriges Lärarförbund och kom att omfatta 40 000 medlemmar och blev därmed Sveriges största lärarförbund.

Lärarna får förhandlings- och strejkrätt

Ända fram till 1966 saknade lärare och övriga stats- och kommunalt anställda tjänstemän rätten att förhandla – dvs rätt att teckna kollektivavtal och vidta stridsåtgärder. Vad som under hela århundradet fram till 1960-talet kallades för förhandlingar med företrädare för stat och kommun var endast överläggningar utan reellt inflytande för lärare och övriga offentligtanställda tjänstemän. De privatanställda tjänstemännen fick efter lång kamp förenings- och förhandlingsrätt 1936 – en rätt arbetarna hade haft sedan årtionden.

Det huvudavtal som 1938 tecknades mellan LO och SAF var en milstolpe på den svenska arbetsmarknaden men omfattade inte offentligtanställda tjänstemän. Det innehöll bl a bestämmelser om formerna för förhandlingar, behandling av konflikter, tillåtna och otillåtna stridsmedel. Lärarna kom genom sin centralorganisation TCO att bedriva en lång kamp för att få samma rättigheter. Nära trettio år efter Saltsjöbadsavtalet och många bakslag nådde de till slut framgång och fick genom 1966 års lagstiftning rätt att förhandla och vidta stridsåtgärder.

Lärarna var anställda av kommunerna men förhandlade med staten

En särskild lag skulle gälla lärare och skolledare i det statsunderstödda kommunala skolväsendet. De var, som vissa andra kommunala tjänstemän, ej anställda av staten men lärarorganisationerna underströk vikten av att dessa befattningshavare skulle erhålla samma status som statens tjänstemän.

Förhandlingar påbörjades med statens avtalsråd och avslutades före jul 1965. Som kollektivavtal förelåg ett allmänt avlöningsavtal och två tjänsteförteckningsavtal om lönegradsplacering av tjänster, ett allmänt och ett speciellt för undervisningsområdet.

Kongresser och överläggningar om löner 1964-1965

Under 1963 pågick inga överläggningar om lön. I den s.k. B-listan fastställdes för SLs medlemmar 1964 lönegradsuppflyttningar för folkskollärare och vidareutbildade folkskollärare. På C-listan fanns höjda arvoden.

Överläggningarna avslutades på våren 1964. Det blev 2-årsavtal med löneuppräknings, 3,5 % för 1964 och 4,8 % för 1965. Ordinarie ämneslärares lön (vidareutbildad folkskollärare) höjdes med 2 lönegrader (A0 21). Stor besvikelse över uppgörelsen. Den måste till sin struktur ansluta sig till den mellan LO - SAF ansåg civilministern. Märkligt var att statstjänstemän skulle få sin lönerörelse styrd från annat avtalsområde.

Att SL:s första kongress skulle domineras av lönerörelsen var väntat men inte att två inbjudna gäster civilministern och TCO:s chefsförhandlare skulle dra upp debatt i frågan. Kritik gavs av ombuden åt alla håll: till statsmakten, förbundsledningen och till den enskilde medlemmen. Ett uttryck myntades. Det finns 3 kategorier medlemmar, fackligt medvetna, omedvetna och medvetlösa. Beslut fattades att en extra kongress skulle inkallas i anslutning till förhandlingarna 1965.

TCO:S överlämnade B-listan i november och gjorde samtidigt ett publikt utspel. Den dominerande frågan var ordinarie folkskollärares uppflyttning med 3 lönegrader och översyn av reglerad befordringsgång. Budet omfattade sammanlagt 20000 folkskollärare. Extra kongressen började i skuggan av förhandlingarna. De första dagarna diskuterades förbundets ekonomi. Majoriteten av kretsarna hade tillstyrkt förbundsstyrelsens förslag om höjd medlemsavgift till 240 kr. 1960 års LUS (lärarutbildningssakkunnigas) betänkande skulle komma med förslag i juni. En förhandsinformation kunde ges om innehållet.

Fanns det nackdelar med lönesystemet?

Då påsk stundade och något avtal inte syntes inom räckhåll fick kongressen ajourneras. När löneförhandlingarna var avslutade kunde kongressen återsamlas. Den preliminära överenskommelsen innebar att ordinarie folkskollärare flyttades två lönegrader (Ao l8) Olika arvoden höjdes också. Budet innebar en avräkningspost. Engelskarvodet skulle utgå. Ett positivt resultat var att speciallärarna fick sin uppflyttning och att arvodespaketet uppräknades med 20%. Det blev en kryddad men enande debatt. Man konstaterade att i ett dynamiskt samhälle kan man inte fortsätta med nuvarande fastlåsta system.

Det minnesrika året 1966 – turbulenta förhandlingar och ett nytt förbund i sikte

Nu var förhandlingsrätten ett faktum. LO-SAF-avtalet avvaktades. Arbetsfreden hängde på en skör tråd. Avtalet kom och var 3-årigt, kompensation för löneglidning och arbetstidsförkortning ingick.

SAV:s utgångsbud byggde på LO-SAF-avtalet men förkastade nollställningsprincipen. Det blev ett "busnej". Förlikningskommission tillsattes. Fara för stridsåtgärder fanns. Vid SL:s förbundsstyrelsemöte beslöts om extra uttaxering med 200 kr.

I juni kom slutbudet. Utanför förslaget låg skolpaketet. 3 av huvudorganisationerna tillstyrkte men Saco förkastade det. SAV upptog då förhandlingar om skolpaketet. Det gällde löneplansrevision med en särskild löneplan för undervisningsområdet TFU. Nu var Saco beredd att godta ramen för löneökningar.

SL:s kongress började innan löneförhandlingarna var helt avslutade men man hade viktiga frågor att behandla som samgåendet med SSLF och 15 motioner. Principfrågan om nytt förbund var inte okontroversiell. Det fanns avslagsyrkande och diskussioner blev livliga om detaljfrågor. Alla motioner hann inte behandlas varför kongressen ajournerades.

SACO-strejk

Förhandlingarna fortsatte med skolpaketet. Flera bud lämnades men avvisades av TCO:S då SAV inte ville minska lönespännvidden. Kommission tillsattes. Saco varslade om strejk. På kommissionens initiativ uppsköts den. Varför gick Saco ut med sitt varsel? Saco ansåg sig vara nära en slutuppgörelse när ecklesiastikdepartementet hoppade in med krav på obligatorisk fortbildning och förlängt läsår. Var det egentligen förhandlingsbara förslag? De ajournerade kongresserna återtog sitt arbete. Det blev

flera turer omkring nomineringen av ordförande i det nya förbundet. Efter votering i SSLF:s kongress blev det gemensamma förslaget SL:s förhandlare Hans Hellers. Sveriges Lärarförbund i ny skepnad bildades i gott samförstånd med möjlighet att om konflikt skulle utbryta göra ytterligare uttaxering.

Vid budgivningen den 7 oktober svarade TCO:S visserligen nej men ville fortsätta att förhandla. Ett ovillkorligt nej blev Sacos svar med strejk och blockad. SAV varslade om lockout för 20 000 Saco-medlemmar från 20 oktober, vilket medförde från Sacos sida generalstrejk 24-26 oktober samt ytterligare strejk på Saco-områden från 27 oktober. En första delöverenskommelse träffades med TCO:S för de s.k. styrande lärargrupperna övningslärare, småskollärare och folkskollärare. I överenskommelsen ingick höjd pensionsålder.

Den 6 november kunde konflikten avblåsas. Utfallet beräknades bli på Sacolärarnas totala lönesumma 12.8 % och på TCO-S-lärarnas c:a 13 %, Förhandlingarna fortsatte med vissa frågor av teknisk natur. Den 3 december var slutvarvet klart. Saco-konflikten uppmärksammades i professor Folke Schmidts installationsföreläsning. Han ansåg att SAV och Saco borde bättre ha förstått varandras bedömningar.

Lärarytutbildning och lärarytfortbildning

Naturligtvis måste lärarytutbildningen anpassas till den nya skolan. Redan under 1950-talet arbetade man med dessa frågor i en lärarythögskoledelegation. Undervisningen skulle vara högskolemässig med psykologi och pedagogik som huvudämnen och metodikundervisningen bedrivs praktiskt. En praktiktermin skulle ingå och utbildningen skulle omfatta 5 terminer. En övningsskola skulle finnas vid högskolan. Den första högskolan startade i Stockholm 1956. 1959 i Malmö och 1963 i Göteborg. Ytterligare 3 lärarythögskolor var planerade i Linköping, Uppsala och Umeå.

Utredning om ny lärarytutbildning

Som komplement behövdes en skola där man med små kontrollerande och experimentella försöksbetingelser kunde komplettera försöksverksamheten i kommunerna, Det blev statens försöksskola i Linköping. Staden åtog sig lokalkostnader och vissa driftskostnader medan staten svarade för lärare och forskningspersonal. Professor Eve Malmquist utsågs till forskningsledare. Skolan hade sammanlagt 900 elever och var organiserad som 9-årig enhetsskola. Resultatet av forskningen rapporterades till SÖ och publicerades i fyra skriftserier. I LUS förslag 1965 ingick att lärarythögskolorna i stället för övningsskolor skulle ha försöks- och demonstrationsskolor varför försöksskolan i Linköping lades ner och verksamheten överfördes till lärarythögskolan i staden 1968. 1960 års lärarytutbildningssakkunniga, LUS, arbetade från början med hur de dåvarande lärarna skulle kunna användas i grundskolor. Sommaren 1962 fick LUS utvidgade direktiv och 6 nya ledamöter. För TCO:s räkning blev det ombudsman Ingrid Lunde, SL. LUS skulle utreda frågan om gemensam lärarytutbildning åk 1-6, vilket stred mot tanken att hela grundskolan skulle bli en enhetlig skola.

Strax före jul 1962 uppvaktade de båda folkskolläraryrkesförbunden ecklesiastikministern med en skrivelse med synpunkter på lärarutbildningen. Principlösningen var en gemensam utbildning för åk 4-9. SSLF lämnade också in en skrivelse där man förordade utbildning i samtliga ämnen på lågstadiet och i ett par ämnen på mellanstadiet.

SLs fortbildningskurser på somrarna upphörde

Läraryrkesförbunden hade länge varit engagerade i fortbildningen genom Federationen SAFs sommarkurser som dock upphörde 1964. Förbunden hade i egen regi och tillsammans med Hermods anordnat behörighetskurser i engelska. SÖ kom att från 1963 anordna ett stort antal fortbildningskurser. 1965 redovisades 50 000 anmälningar till SÖ:s sommarkurser där endast 8 500 lärare kunde beredas plats.

Från 1964-65 skulle konsulentorganisationen för fortbildning byggas upp vid länskolnämnderna med fem konsulenter och en fortbildningsledare. Centraler för pedagogiska hjälpmedel skulle också vara upprättade i samtliga län.

Lärarna kritiska till nya lärarutbildningsförslaget

I juni 1965 kunde LUS överlämna sitt slutbetänkande. Förslaget utgick från att lärarutbildningen skulle baseras på fullständig gymnasiekompetens och specialiseras efter stadier. Sålunda avvisades både tanken på utbildning åk 1-6 och folkskolläraryrkesförbundens förslag åk 4-9. Helhetssynen beaktades genom att vissa delar av utbildningen i pedagogik och allmän metodik var gemensamma för alla lärare. För mellanstadiets lärare hade antalet ämnen minskats med 2. Slöjden utgick samt ett av ämnena gymnastik och musik. Den föreslagna utbildningstidens längd föreslogs bli 2 1/2 år för mellanstadielärare mot vilket SLs företrädare Ingrid Lunde reserverade sig och föreslog 3 år. Flera reservanter fanns i olika delar av förslaget. Längre utbildning - bättre lärare var rubriken på det gemensamma yttrandet med SSLF över LUS betänkande. I stort sett var man positiv till grundinställningen men ville ha 1/2 års längre utbildningstid för lärare på låg - och mellanstadiet samt som reguljär väg vidareutbildning av mellanstadielärare till ämneslärare.

Artikeln har skrivits för webbplatsen Lärarnas historia och publicerades i mars 2010. För källreferens ange: Författare, Artikel titel, www.lararnashistoria.se, 2010.